

Katsaus metsä- suomalaisien kieleen ja sen asemaan 1680–1810

Marja-Liisa Keinänen

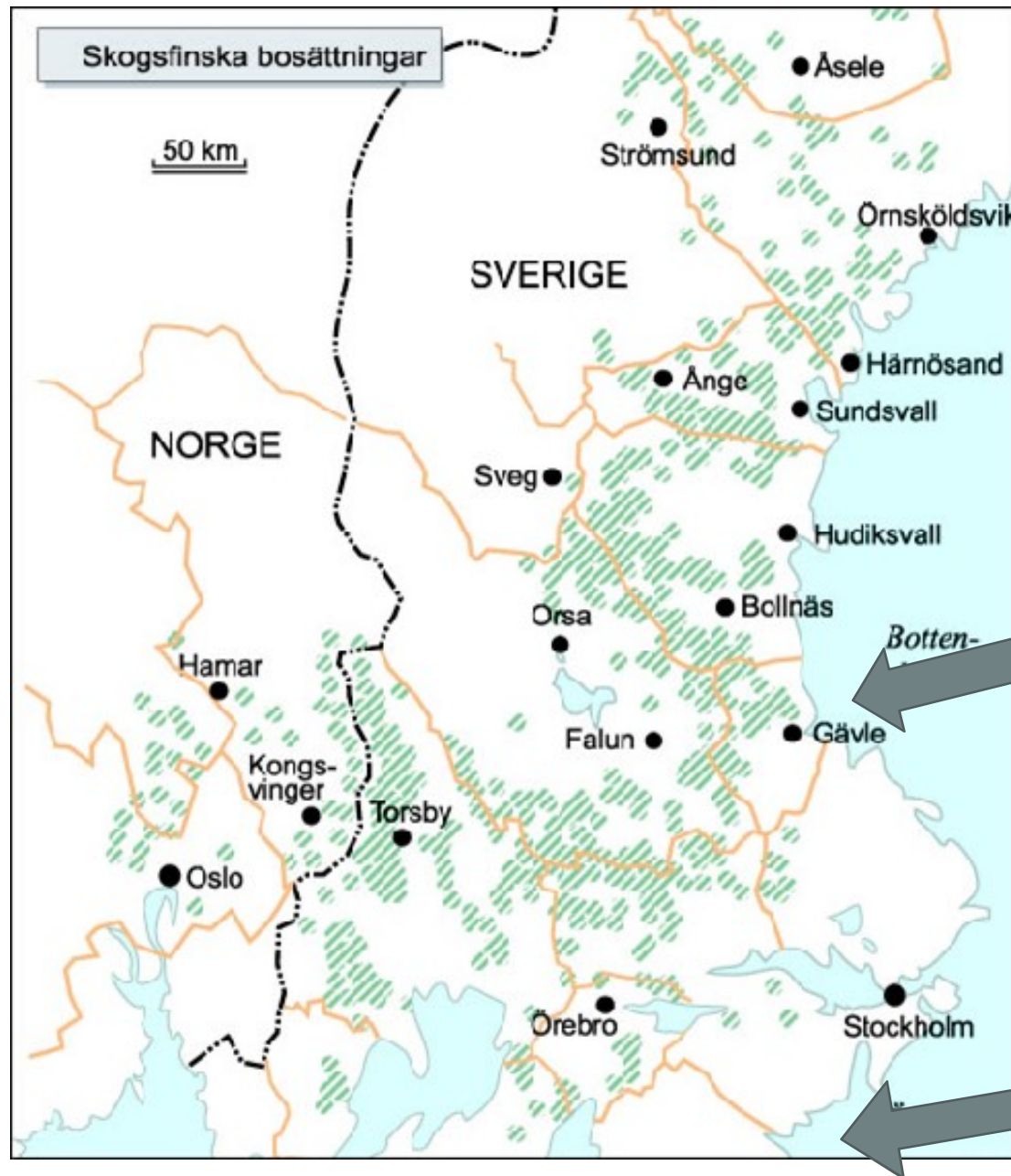
**Institutionen för etnologi, religionshistoria och
genusvetenskap, Stockholms universitet**

Esitelmän pääkysymykset:

1. Metsäsuomalaisen kieli ja sen asema.
2. Ruotsalaisen esivallan suhtautuminen suomen kieleen metsäsuomalaisen asuinalueilla.
3. Kaksi esimerkitapausta:
  - a) Gästrikland ja Helsingland 1680-1725
  - b) Vermlanti 1790-1820.

- N. 1580-1680.
- Asteittainen levittäytyminen.
- Vermlannin asutus: toisen ja kolmannen polven metsäsuomalaisia.

Kartta: Maud Wedin ja Tove Johansson. *Skogsfinnarna i Skandinavien* kirj. Maud Wedin (2011).

Uskonto ja kieli:

- Ruotsi hallintokieli Ruotsi-Suomessa.
- Uskonpuhdistus => uskonnonharjoitus kansankielellä:
  - Suomi jumalanpalveluskieli ja
  - uskonnollisen kirjallisuuden kieli Suomessa.
- 1686 kirkkolaki: papin pitää ”totuttaman itzens puhumaan oikiata Suome / (Ruotzi)”.
- Vasta v. 1806 Suomen hiippakunnissa: pappien hallittava suomen ja ruotsin kieli.
- Kieli ei sitonut valtakuntaa yhteen vaan **yhteinen uskonto**.

Luterilainen puhdasoppisuus:

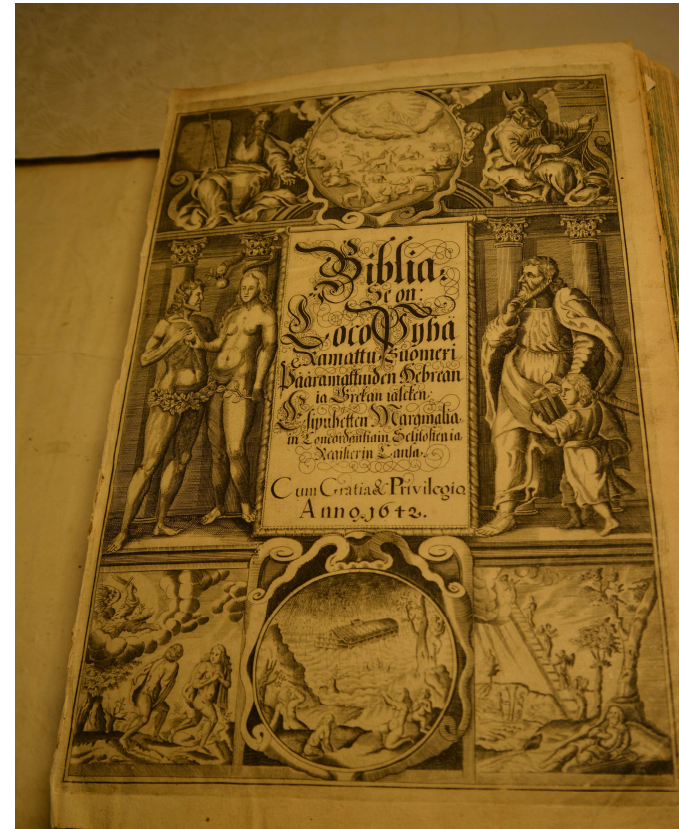
- Kansalaisen velvollisuus hallita kristinopin perusteet, ts. Jumalan laki, käydä säännöllisesti jumalanpalveluksessa ja Herran Ehtoollisella jne.
- Jumalan laki perustui Kymmeneen käskyyn ja kansalaisen tuli elää niiden mukaisesti.
- Jumala kostaa kollektiivisesti lain rikkomukset esim. luonnonkatastrofien, epidemioiden, sotien muodossa.
- Puhdasoppisuuden tiukka kontrolli:
  - Kristinuskon kuulustelut
  - Kirkossa ja ehtoollisella käynnin valvonta.
- Kontrolli vaati **yhteistä kieltä** papin ja seurakuntalaisten välillä.

Asutusvaihe: kaksikielisyys:

- Bergslageniin perustettiin seurakuntia, joissa suomenkielentaitoisia pappeja:
  - 1633 Grythyttanin srk., Olaus Arbogensis.
  - 1635 Ljusnarsberg. Petrus Rytterensis piti kaksikielisiä jumalanpalveluksia.
- Ljusnarsbergin lautamiehistä puolet suomalaisia jne.

Vanha suomenkielinen raamattu, Ljusnarsbergin kirkossa.

Foto: Jan-Erik Björk

Asenteet muuttuvat:

- Piispa Laurentius 1653: Sukupolven vaihdos: suomen kieli tulee ”jättää pois”, sijaan ruotsinkielisiä pappeja, sillä:
  1. Toisen/kolmannen polven suomalaiset ruotsintaitoisia.
  2. Käytännön seikat: suomen kieli aiheuttaa ”paljon sekaannusta ja vääryyttä”.
- V. 1681 Ljusnarsbergin suomalaiset veivät kielikysymyksen käräjille.

1680-luku: Suhtautuminen suomen kieleen kiristyy:

- Vrt. Skånen ruotsalaistaminen.
- K. M:n päätös 1682: Helsinglandin suomalaisten opetettava ruotsia *oppiakseen kristinuskonkappaleet*.
- Kuvernöörin tehtävä valvoa kielen oppimista.
- Mikäli suomalaiset kieltäytyvät lähetetään heidät takaisin Suomeen, jossa saavat opetusta kristinuskon alkeissa äidinkiellään.
- Jäi pelkäksi uhkaukseksi.

1690-luku: rovasti Johan Schaeferin "suomenkielinen kirkkovaltio"*:

- Gävlen rovastiksi v. 1690.
- 1695 Gästrik- ja Helsinglandin suomalaisalueiden tarkastaja: opetti kristinuskoa suomen kielellä.
- Kuinka suomen kielen käyttö selittyy?
- Käytännön sanelema pakko?

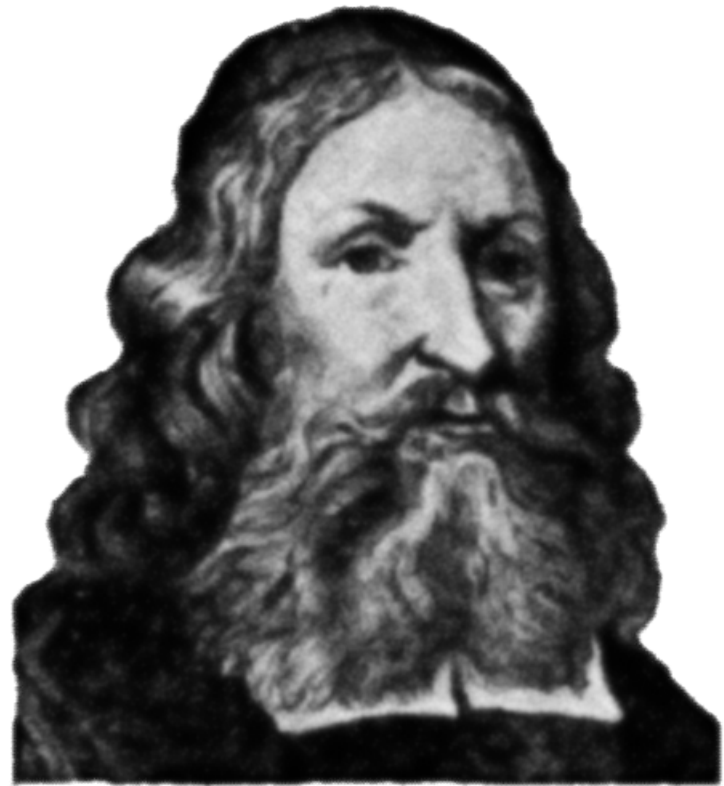

*Kari Tarkiainen 1990:216

Taustaa: arkkipiispa Olof Svebiliuksen tarkastusmatka:

- Helsinglandiin ja Gästriklandiin 1690.
- Hasselansuomalaisista: ”laiminlyövät usein Jumalan sanan kuulemisen”.
- Suomalaiset ”puolustivat itseään ”suurisanaisesti ja äänekkäästi”, mutta piispa ei ymmärtänyt, koska he puhuivat ”mieluiten” suomea.

Hasselan kuulustelukirja 1689 (Arkivdigital):

Bonde Isak Persson	Pater Noster, Credo, 10 P(rae)cepta simpliciter på finska.
Hustru Karin Hansdotter	kan läsa i bok och [?] sin katekes utan
Piga Brita H(ans)dotter	Pater Noster på svenska, finnonicé: Pater Noster, Credo & 10 p(rae)cepta.
Per Larsson Hustru: Anna G-dotter	Gud vet, vad hon tror och kan.
Pel Persson:	kan Pater N(oste)r, Credo, 10 p(rae)cepta simpliciter på finska.
Hustru Marit H-dotter	kan [?] på svenska simpliciter sina kristendomsstycken.
Daniel Persson	Pater N(oste)r, Credo & 10 p(rae)cepta, simpliciter [?] instiftelseorden på finska.
Hustru Kersten M-dotter	dito
Ma(t)s Persson	Fader vår på svenska, cetera simpliciter på finska.
Hustru Anna Ma(t)sdotter	Pater N(oste)r, Credo, 10 P(rae)cepta simpliciter.

Schaeferin suomalais- alueiden kartoitus:

- V. 1693 matka Ockelbon ja Ovansjön pitäjiin: 226 suomalaista lukuikäistä.
- V. 1694 Helsinglandissa, 937 suomalaista.
- Kielidemografisia huomioita: yleinen harhaluulo, että suomalaiset ruotsalaistuneet.
- Miehet puhuivat murtaen ruotsia, naiset, lapset ja palkolliset lähes ummikkoja, ”rama finnar”.
- Suomalaiset elävät ”hengellisessä pimeydessä” > vaarassa joutua kadotukseen.

Kartta: Maud Wedin *Den skogsfinnska kolonisationen i Norrland* 2007.

Schaeferin toiminnan päättyminen:

- V. 1697 Delsbon kirkkoherra Phragmenius anoi vapautusta niille suomalaisille, jotka osasivat ruotsia.
- Tuomiokapituli myönsi vapautuksen.
- Pappien välinen valtataistelu.
- 1720 ehdotus toiminnan lakkauttamisesta:
  - Suomalaiset osasivat nyt ruotsia, ja alueella toimi kaksi suomenkielistä pappia.
- Esivalta näki Schaeferin toiminnan alun alkaen tilapäisenä ratkaisuna?

VERMLANTI

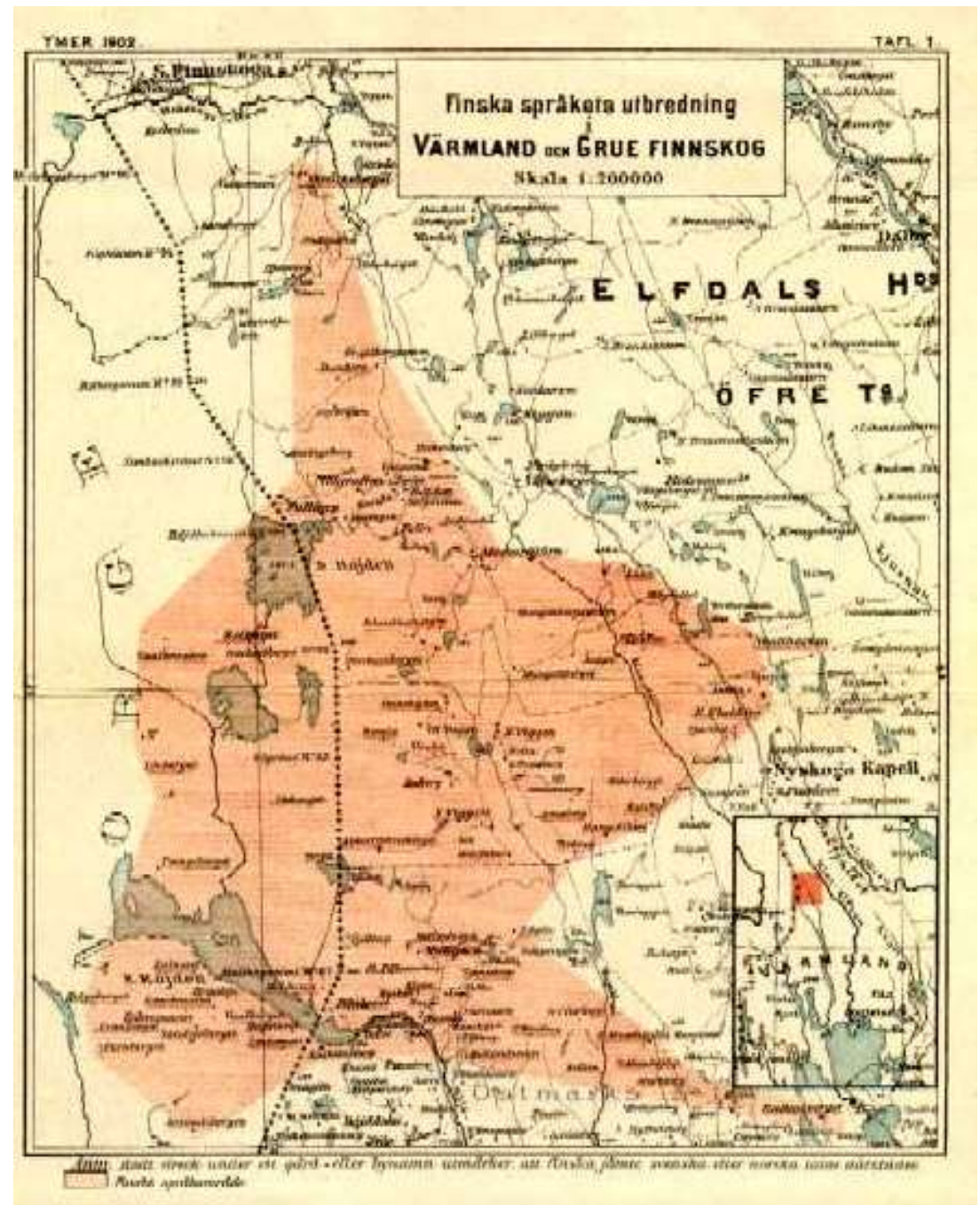
Vermlanninsuomen
levinneisyys v. 1894.

Richard Broberg:

- N. 6000 suomalaista 1600-luvun lopulla ja noin 25 000 suomalaisten jälkeläistä 1800-l. alussa eli n. 15-16% Vermlannin koko asukasluvusta (1952:114).

Kartta:

K. B. Wiklund (YMER 1902, s. 15-18).

Suomen kieli ja esivalta Vermlannissa:

- V. 1646 lähtien metsäsuomalaiset ja heidän kielensä on **ajoitain** nähty ongelmana:
  - Suomalaiset ovat uppiniskaisia, **eivät halua** oppia ruotsia, eivätkä opeta lapsilleen kieltä.
  - Laiminlyövät velvollisuutensa käydä kirkossa, kärkeillä ja pitäjänkokouksissa, tehdä taksvärkit, osallistua teiden kunnossapitoon.
  - Huom: Vastaavanlaisia valituksia myös ruotsalaisseuduilla.

Maaherra Mörnerin raportti Älvdalista, 1762:

- Miesväki, pikkupoikia lukuun ottamatta, osasi ruotsia, koska liikkuivat ruotsalaisten parissa.
- Naisten joukossa useita vanhuksia ja nuoria, jotka eivät osanneet ruotsia.
- Useat naiset, 20-vuotiaita tai vanhempia, eivät koskaan olleet käyneet ehtoollisella kielen vuoksi.
- **Lyhyentähtäyksen ratkaisu:** nuorison ajoissa hakeuduttava ruotsalaistaloihin palvelemaan kieltä oppiakseen.
- **Pitkätähtäyksen ratkaisu:** Jakaa pastoraatti kolmeen osaan, ts. useampaan seurakuntaan.

Rovasti Kjellinin raportti (1801):

- Värmlannin suomalaisasutus:
  - Fryksdalin kihlakunnassa: Gräsmarkin, Fryksänden ja Östmarkin pitäjissä.
  - Älvdalin kihlak.: Nyn och Dalbyn pitäjät.
- 200 vuoden ajan säilyttäneet kielensä jokseenkin puhtaana, vaikka useimmat ymmärtävät ruotsia.
- Ovat säilyttäneet oman pukeutumis- ja rakennustyyhinsä, s.o. savupirtit ja -saunat.

Kahdentyyppisiä suomalaisia tapojen ja valistuksen suhteen:

1. Ryhmä lähellä ruotsalaisasutusta: ollut yhteydessä ”maan vanhojen ja varsinaisten asukkaiden kanssa”, ja vähitellen omaksunut näiden elintavat.

Luopunut osittain ”kansallisesta karkeudesta” ja tulee sulautumaan ”alkuperäisiin asukkaisiin”.

2. Ryhmä lähellä Norjan rajaa on pitänyt ”suomalaisen luonteensa”.
  - ”Siveettömyys” ja ”hillitön elämä” saanut lujemman otteen täällä, ja on ollut vaikeampi ehkäistä.
  - Suomi pääasiallinen puhekieli; puhuvat murtaen ruotsia.
  - Usein vastahakoisia opettamaan lapsilleen ruotsia.

Papiston toimenpiteet:

- Opetuskampanja, joka rahoitettiin 5-vuotisella määrärahalla, jonka tarkoitus:
  - saada suomalaisrahvas osoittamaan kiinnostusta kristinuskoa ja hyviä tapoja kohtaan.
  - opiskelemaan ruotsin kieltä, joka oli tie valistukseen ja pelastukseen.
- Kahden koulumestarin palkkaaminen.
- V. 1797 luettelossa 71 suomalaislasta.

Kampanjan tulokset:

- **1799:** ”... toiminta on saavuttanut toivotun tuloksen - suomalaisraivas käyttää melkein yleisesti ruotsin kieltä.”
- **1802:** Kaikki lapset oppivat aikaisin ruotsin kielen ja kristinuskon alkeet. Mutta,
- Aika liian lyhyt pysyvien tulosten saavuttamiseksi (Kjellin).
- **Konsistoria** (1806): Ainoa pysyvä ratkaisu pitäjässä, jossa suuret etäisyydet, uusi kirkko opettajineen.

Loppupäätelmiä:

- Esivalta piti ruotsia uskonnon kielenä Metsäsuomessa, vaikka suomenkielisiä pappeja ja uskonnollista kirjallisuutta saatavilla Ruotsin valtakunnassa.
- Suomenkielinen toiminta oli tilapäinen ratkaisu.
- Suomen kieli oli uhka > epäjärjestys, vaikeutti kontrollia.
- Ruotsin kielellä instrumentaalinen merkitys: väline kristinuskon oppimiseen, tie pelatukseen.

Kirjallisuutta:

- Broberg, Richard 1952. ”Kyrkan och värmlandsfinnarna.” *Karlstads stift i ord och bild*. Sthlm.
- Gothe, Richard 1942. *Hassela-finnarna*. Stockholm.
- Gothe, Richard 1943/1993. *Från trolldomstro till kristendom. Studier rörande det kulturella tillståndet bland skogsfinnarna i Sverige under 16–1700-talen*. Stockholm.
- Lehtinen, Erkki 1967. ”Kielestä suomalaisten ryhmätuntomerkinä Ruotsin vallan kaudella.” *Historiallinen aikakauskirja*.
- Mörner, Adolph. *Kort oekonomisk beskrifning öfver Wermeland åhr 1762. Värmland förr och nu*. Årg. 50, 1952.
- Neovius, A. 1898. ”Om språkfrågan i Finland på det kyrkliga området.” *Suomen kirkkohistoriallisen seuran pöytäkirjat liitteineen*. S. 42-48.
- Tarkiainen, Kari 1990. *Finnarnas historia i Sverige 1. Inflyttarna från Finland under det gemensamma rikets tid*.

